

Nastanak i razvoj američkog ekološkog pokreta¹

Milan Mesić

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Članak je pokušaj sintetskog prikaza i analize nastanka i razvoja američkog ekološkog pokreta. Prije, međutim, rasprave o modernom ekološkom pokretu, upoznajemo se, s jedne strane, s duhovnim nasljeđem europskih dosljenika u odnosu spram prirode, i s druge, ranim idejama o potrebi očuvanja i zaštiti divljine. Iz tih će ideja niknuti krajem prošloga stoljeća konzervacijski pokret, koji će, nakon više desetljeća pionirskog djelovanja na zaštiti prirode, postati jednom od socijalnih sastavnica novoga ekološkog pokreta. Druga njegova konstituirajuća sastavnica bio je nabujali socijalni aktivizam kasnih 60-ih, a posljednji, ali ne manje važan — probudena ekološka svijest. Tijekom 70-ih, nazvanom »zelenim desetljećem« pokret će se definitivno učvrstiti na javnoj političkoj sceni zemlje. Konzervativna revolucija 80-ih, te institucionalizacija i konzervativizam velikih središnjih nacionalnih ekoloških organizacija, potaknut će provalu novog radikalnog vala bazičnih ekoloških udruga i grupa. One će se i po svojoj problematici (borba protiv zagađenosti u nepoređnoj životnoj i radnoj okolini) i po načinu djelovanja (neposredna akcija) razlikovati od središnjih etabliranih organizacija. Posljednje će i dalje biti okupirane tradicionalnim temama očuvanja divljine i općim ekološkim problemima, koje će nastojati rješavati institucionalnim sredstvima, ponajprije lobiranjem u kongresnim i vladinim tijelima. Članak se završava zastojem ekološkog pokreta 90-ih, i prihvaćanjem izazova novog modela civilnog environmentalizma, koji se nedavno javio kao novi koncept u ekološkom pokretu.

Ključne riječi: američki ekološki pokret, bazični ekološki pokret, civilni environmentalizam, društveni pokret, »duboka ekologija«, ekološki pokret, konzervacijski pokret, konzervacionizam, pokret za »ekološku pravdu«, prezervacionizam, radikalni ekološki pokret

UVOD

Članak je pokušaj prikaza i sinteze nastanka i razvoja američkog ekološkog pokreta, uključujući i njegove povijesne preteče. Prvo poglavlje uvodi nas u povijesno razdoblje kolonizacije sjevernoameričkih prostora današnjeg SAD-a, od prvih naseobina do nestanka Granice. Prvi koji će se suprostaviti bijelim pridošlicama u njihovu žaru »pripitomljavanja«, zapravo bjesomučnog iskorištavanja prirodnih resursa i time uništavanja divlje prirode bila su urođenička Indijanska plemena, plativši cijenu gotovo potpunog istrebljenja. Njihov odnos spram prirode bitno se razlikovao od odnosa novih naseljenika i njihova stoljetna borba za očuvanje divljine postat će simbolom

¹ Pojam pokreta upotrebljavam u generičkom smislu i otuda jednina, mada ćemo govoriti o dvije glavne struje i mnoštvu pojedinačnih ekoloških pokreta u SAD. K tomu, u američkoj literaturi pojam pokreta o kojem raspravljamo temelji se na terminu okolina — *environment*, pa se tako dobiva pojam *environmentalism*, odnosno *environmental movements*. Zagovornici zaštite prirode, odnosno okoline, nazivaju se *environmentalists*, što bismo mogli prevesti zaštitarima okoline. U hrvatskom jeziku nisu još skovani odgovarajući pojmovi, nego se svi izvode (često neprimjereno) iz naziva posebne znanosti o okolini — ekologije. Američki istraživači i javnost ekološku oznaku pridaju samo uz stanovite aspekte *environmentalisma*. Mi ćemo koristiti naizmjenično izvorne termine i prijevode, da bismo sačuvali njihovo puno značenje.

modernog ekološkog pokreta. No, vrlo rano javljaju se i prve spoznaje o važnosti zaštite prirode i među samim doseljenicima, koje će se prenositi generacijama, na-dahnuvši prvo konzervacijski, a potom i ekološki pokret. Drugo poglavlje posvećeno je konzervacijskom pokretu, njegovim začetnicima i praktičkim rezultatima na očuvanju oaza divljine.

Ostatak članka prati nastanak i razvoj modernog ekološkog pokreta u SAD-u. Stoga se treće poglavlje bavi pojavom eminentno ekološke problematike i konstituirajućim procesima nastanka modernog ekološkog pokreta tijekom 60-ih godina našega stoljeća. Slijedi prikaz »zelenog desetljeća«, koje je započelo s euforičnom općenacionalnom proslavom Dana Zemlje. U to je vrijeme ekološki pokret sazio i dobio snažan organizacijski izraz u središnjim nacionalnim ekološkim organizacijama, koje su postale vladinim partnerom u ekološkoj politici i ekološkoj legislaciji. Novo desetljeće obilježeno je konzervativnim protuudarom, koji se među ostalim usmjerio na deregulaciju nabujalog ekološkog zakonodavstva. To je izazvalo pravu provalu novih bazičnih (*grass-roots*) ekoloških udruga i grupa, koje su neposrednim akcijama započele borbu za »ekološku pravdu«, a ekološki pokret u cjelini doživio je rast bez presedana. Zadnje poglavlje uvodi nas u otvorene, kontroverzne 90-te. Nova demokratska administracija predsjednika Clintona nije ispunila velika očekivanja ekološkog pokreta, koji se sredinom 90-ih suočio s padom, pa i krizom. Javile su se, međutim, nove ideje o civilnom ekološkom pokretu, koji mijenja dasadašnji centralizacijski trend u ekološkoj politici ka decentralizaciji, odnosno demokratizaciji, čijim predstavljanjem zao-kružujemo naš sintetski prikaz.

KOLONIZACIJA I RANE IDEJE O OČUVANJU PRIRODE

Ono što će kasnije postati SAD nastalo je na valovima kolonizacije sjevernoameričkog kontinenta, koju su započeli Britanci u 17. stoljeću. Rani doseljenici (prvo hodočasnici – puritanci) donijeli su sa sobom biblijsko (židovsko–kršćansko) duhovno nasljeđe u svojim pogledima i odnosu spram prirode. Božjom voljom čovjek je određen kao njezin gospodar, ali svoje gospodstvo mora stalno potvrđivati u borbi s prirodom, koju je Bog postavio pred čovjeka kao jednu veliku kušnju, nakon izгона iz Raja, gdje je mogao živjeti u harmoniji s njom. Nepregledna divlja prostranstva i prirodna bogatstva, koja će se postupno otkrivati daljim prodorima u dubinu kontinenta prema zapadu, samo su osnažila vjerovanje doseljenika da su se našli u »obećanoj zemlji«, i da su na neki način oni odabrani za veliko i Bogougodno djelo njezina »napućivanja i podređivanja«, što se svodilo na bespoštednu eksploataciju zemlje i njezinih dobara. Ipak, stanovita »ekološka svijest«, koja se, makar blago protivila takvoj praksi, i nastavila tinjati sve do pojave ekološkog pokreta, može se nazrijeti već u nekim ranim kolonijalnim uredbama i deklaracijama.²

Nesputani tradicionalnim europskim staleškim institucijama i društvenim struktu-rama, kolonisti su mogli osloboditi sve svoje strasti i porive za otkrivanjem novih svjetova i prisvajanjem njegovih bogatstava, vjerujući istodobno da time šire kršćanstvo i potom da stvaraju novu naprednu kršćansku zemlju i naciju. Otuda toliki žar, energija i inventivnost ranih američkih kolonista, koje na njihovu putu ništa nije moglo zaustaviti osim samog kraja puta. Tako ni Indijanci, američki urođenički narodi, koji su na neki način i sami shvaćeni kao dio divlje prirode, i stoga ih je trebalo pokoriti,

2 Među njima je poznata deklaracija Williama Penna iz 1681. u kojoj se traži da se za svakih 5 akri iskrčene zemlje jedna akra ostavi pošumljenom (Nash, 1990:XI).

pripitomiti, pa i istrijebiti, jer su bili prepreka kršćanskoj civilizaciji i napretku. Posljednjima ništa nije pomoglo što su spasili od gladi prve hodočasnike³, i kasnije u više navrata gostoljubivo i prijateljski prihvaćali bijele pridošlice.

Racionalizam, a onda prosvjetiteljstvo, osporili su mnoga kršćanska vjerovanja, posebice u Božju umiješanost u ljudske stvari. No nisu promijenili čovjekov pogled i odnos spram prirode. Štoviše, jaz između suprotstavljenih svjetova ljudi i prirode samo je produbljen novim autoritetom razuma i znanosti. Potonji, pretvoreni u tehniku i tehnologiju, dolaze u pomoć čovjeku u borbi s prirodom i dokazuju njegovu moć nad njome, neovisnu više o Božanskoj volji. Ovo – kako bi ga prirodni zaštitari danas označili – antropocentričko gledište dijelili su i istaknuti umovi 18. i 19. stoljeća,⁴ i ono je dominantno utjecalo na američke koloniste toga doba.

Duhovni dug indijanskim plemenima i njihovu odnosu spram prirode vraćaju danas zaštitari okoline, pozivajući se na indijansku animističku životnu filozofiju⁵ i na njihov skladan život s prirodom. Urođenici⁶ su iskonski poštovali prirodnu okolinu i smatrali svojom svetom dužnošću brinuti se o zemlji na kojoj su živjeli.⁷ Sebe, kao ljudska bića nisu vidjeli gospodarima biljnoga i životinjskoga svijeta koji ih okružuje, nego prije njegovim sastavnim dijelom.⁸ Za njih je zemlja, kao i zrak i voda, smatrana zajedničkim dobrom, koga se ne može posjedovati, pa onda ni njime trgovati, dočim je napredak kolonizatora počivao baš na privatnom posjedovanju i eksploataciji zemlje i svih prirodnih dobara.

U romantiziranim predstavama izvornoga urođeničkog načina života Indijanci se prikazuju kao prototipovi zaštitara okoline (*environmentalists*). Ekološki (*environmental*) povjesničari doveli su, međutim, u novije vrijeme u pitanje ovu idealističku sliku⁹,

3 Mislimo na čuvenu epizodu kada je domaće lokalno stanovništvo dijelilo svoje zimske zalihe hrane s bijelim pridošlicama (kolonistima s broda *Mayflower*, koji su osnovali Bay koloniju, Massachusetts) spasivši ih od gladi u jakoj zimi, očuvajući tako njihovu prvu naseobinu. U znak sjećanja i zahvalnosti na taj događaj Amerikanci slave praznik *Thanksgiving day*.

Kad su, međutim, ti isti Algonkins Indijanci umirali od zaraze kozica, koju su kolonisti donijeli, ovi im nisu uzvratili pomoć. Štoviše, kako je zapisao prvi guverner Bay kolonije, John Winthrop, u pomoru domorodaca vidjeli su znak Božji da im je zemlja na koju su polagali pravo posjeda »očišćena« (Crosby, 1986:202).

4 Tako je filozofski preteča američke revolucije John Lock u divljini vidio samo potencijalnu nekretninu, koju treba zaposjesti i iskoristiti (Switzer, 1997:1). Utilitaristički filozof i socijalni reformator, J. S. Mill (1806–1873), slično je smatrao da je priroda prepreka, koju treba nadvladati u cilju napretka ljudskog života.

5 Animizam počiva na vjerovanju da sve u prirodi povezuje jedinstveni duh (duhovnost) prirode. Stojeći Medvjed (*Standing Bear*), poglavica plemena Lakota, opisao je ovo vjerovanje u svojem plemenu. »Lakota je bio istinski prirodnjak (*naturalist*) – obožavatelj prirode. On je volio zemlju i sve stvari zemlje, a ta je privrženost rasla sa starenjem. Stari ljudi doslovno su voljeli tlo, sjedili bi i oslanjali na zemlju, s osjećajem bliskosti s majčinskim silama (*mothering power*)... Lakota nije mogao prezirati niti jedno stvorenje, jer svi su bili iz iste krvi, stvoreni istom rukom, i ispunjeni duhom Velike Tajne« (*Standing Bear*, 1978:192).

6 Ističemo da ovaj pojam ne upotrebljavamo u eurocentričkom, nego u vrijednosno neutralnom smislu. U američkoj stručnoj literaturi često se koristi termin *native Americans*.

7 Zanimljivo je da su pod utjecajem Uta Indijanaca rani Mormonski naseljenici razvili svojevrsan (ekološki) odnos brige za zemlju i njezine resurse.

8 Tako se navodi kako su Irokezi pridavali životinjama ljudske kvalitete i vjerovali da će lovac koji ubije više jelena nego mu je potrebno biti kažnjen (Lee, 1994:38).

9 Arthur McEvoy dokazuje da su predindustrijska društva, kao što su bila urođenička američka, eksploitala prirodu na razini vlastite tehnologije. William Cronon, pak, upozorava, da su krajolici koje uzimamo vječnima već bili promijenjeni djelovanjem ljudi (Sanoff, 1992:69;68), što vrijedi i za »divljinu« koju su zatekli bijeli doseljenici.

odnos između tla, vode i vegetacije, kroz brojne primjere iz ekološke (*environmental*) povijesti. Suprostavio se vladajućem svjetonazoru da priroda postoji da bi bila osvojena i pripitomljena. Ljudska moć da preobražava prirodu, vizionarski je isticao Marsh, treba za sobom povlačiti primjereni osjećaj odgovornosti, da ne bi dovela do najopasnijih prijetnji dobrobiti, i zapravo opstanku civilizacije (Nash, 1968:13).¹²

Glasovi upozorenja o nestajanju divljine i potrebi očuvanja prirodnih ljepota kao nacionalnoga blaga polako su dopirali i do savezne vlade, koja je 1872. osnovala nacionalni park Yellowstone, kao prvi javni park u svijetu.

KONZERVACIJSKI POKRET

Krajem prošlog stoljeća javio se pokret za očuvanje i zaštitu divljine, koji će 20-ih godina ovog stoljeća dobiti naziv konzervacionizma (*conservationism*), da bi se 60-ih stopio s modernim ekološkim pokretom. Njegov najčuveniji predstavnik, koji je djelovao u kasnom prošlom i početkom ovog stoljeća bio je John Muir (1838-1914). Ovaj škotski useljenik, koji je stjecajem okolnosti došao u Californiju, očarao se stoljetnim sumama sekvoje, blizu San Francisca, i punih četrdeset godina pisao i borio se za zaštitu prirodnih ljepota američkog Zapada. Kao sljedbenik transcendentalizma, vjerovao je da nadnaravni duh struji cijelom prirodom, i stoga ju treba zaštititi zbog njezine inherentne vrijednosti, neovisno o čovjekovoj, osobito materijalnoj, koristi. Ovaj njegov (pred)ekološki fundamentalizam (po čemu je preteča suvremene radikalne struje ekološkog pokreta temeljene na idejama »duboke ekologije«), razlikuje Muira od većine zagovornika konzervacionizma, i ponekad se označava (za razliku od glavnog toka konzervacionizma) prezervacionizmom (*preservationism*).¹³ On je i pokretač nacionalnoga programa zaštita šuma i stvaranja nacionalnih parkova¹⁴. Napokon, Muir je jedan od utemeljitelja i prvi predsjednik **Sierra Cluba** 1892., jedne od prvih konzervacijskih udruga, koja je poticala očuvanje divljine u planinskom području pacifičke obale, i koja će s vremenom postati jedna od vodećih organizacija središnjeg (*mainstream*) američkog ekološkog pokreta.¹⁵

Konzervacijski pokret je sazrio i dobio svoj naziv tijekom prva dva desetljeća našega stoljeća, poznata u američkoj povijesti kao Era napretka (*Progressive Era*). Sukladno naprednjačkim idejama toga vremena, konzervacionisti su vjerovali da se putom vladine regulacije može ograničiti pretjerana eksploatacija prirode i potaknuti kompanije i pojedince da prirodne resurse koriste puno pažljivije.¹⁶ Pri tomu su se

12 Za razliku od ovakvih shvaćanja U.S. Bureau of Soils autoritativno je još 1909. tvrdio da je »tlo jedno neuništivo, nepromjenljivo dobro koje nacija posjeduje. To je jedan resurs koji se ne može iscrpiti; ne može se potrošiti« (Ponting, 1991:247).

13 Mi smo pokušali konzervacionizam prevesti kao očuvanje, a prezervacionizam kao zaštitu prirode, držeći da ovaj drugi pojam u hrvatskom može konotirati aktivniji odnos prema prirodi, koji ne nastupa naknadno nego polazi od vrijednosti prirode za sebe. Barem predlažemo da se ti pojmovi tako shvate u svom stručnom ekološkom određenju. Mi ćemo za sada naizmjenično koristiti i kroatizirane tuđice i predložene prijevode.

14 Njegovo je zalaganje neposredno pridonijelo formiranju Yosemite National Park (1890) u srednjoj Kaliforniji, zahvaljujući čemu je i autor ovoga članka imao priliku uvjeriti se u ocharavajuću ljepotu prastarih šuma sekvoje (*red woods*) na području Big Basin, uz samu kalifornijsku obalu blizu San Francisca.

15 Nakon Muirove smrti (1914) vodstvo Sierra Cluba preuzeo je njegov rival Gifford Pinchot, čije su ideje, o »pravilnom upravljanju« (*proper management*) prirodom u svrhu trajne koristi za ljude, više odgovarale većinskom članstvu i glavnom toku američkog konzervacijskog i kasnije ekološkog pokreta.

16 U tom odgojnom duhu imale su djelovati organizacije Boy Scouts (1910) i Girl Scouts (1912).

pouzdavali u objektivne standarde i očekivali upute znanosti glede »pravilne uporabe« nacionalnih resursa, koju vladini činovnici trebaju samo tehnički provoditi.

Barem djelomično pod utjecajem pokreta, federalna je vlada na prijelomu stoljeća počela mijenjati svoju dotadašnju politiku prodaje javnog zemljišta po niskoj cijeni te počela ustanovljavati agencije za brigu o javnom dobru i izdavati prve zakonske akte za regulaciju njegove upotrebe. Najistaknutija figura konzervacionizma na početku stoljeća bio je tadašnji predsjednik SAD–a Theodore Roosevelt (1858–1919). Osobno zaljubljenik prirode, ali kao pragmatičan političar, on je praktički tok pokreta usmjeravao prema utilitarističkom modelu »pravilnog korištenja« (*right use*) nacionalnih prirodnih resursa. Vodeći teoretičar pokreta i kreator vladine konzervacijske politike bio je Gifford Pinchot (1865–1946), koji je zajedno s drugim vladinim stručnjacima pridonio njegovu nazivu. Kao šef U.S. Forest Service¹⁷ jasno je isticao da »cilj naše šumske politike nije da očuva šume jer su one lijepe... ili jer su one utočište za divlja stvorenja. Šume trebaju koristiti ljudima. Svako drugo razmatranje dolazi kao sekundarno« (Kline, 1997:58).

Prvi svjetski rat, a onda poslijeratni ekonomski rast i nagle društvene promjene 1920–ih skrenule su pozornost s konzervacionizma. Deregulacija gospodarstva, novi bogataši i rast standarda, obnovili su vjeru u neograničenost američkih razvojnih resursa i ostvarivost »američkog sna«. To je doba *flappers*, *jazza* i napokon automobila¹⁸, koji će dati novu pokretljivost Amerikancima i dovesti do masovnog turizma i pritiska na nacionalne parkove.

Povratak konzervacionizma na vladin dnevni red osigurao je Herbert Hoover svojim izborom za predsjednika 1929. Međutim, njegove konzervacijske ideje, usmjerene na kontrolu poplava i regulaciju vodenih putova, razvit će i primijeniti u grandioznim projektima¹⁹ Franklin Roosevelt u sklopu politike *New Deal*, čime je označen, po nekim istraživačima, drugi val konzervacijskog pokreta (Dunlap; Mertig, 1992:2).

Ekološki pokret nadahnjivat će se osobito idejama dvoje istaknutih zaštitara prirode, koji su svojim djelovanjem obilježili dvadesete i tridesete godine ovoga stoljeća. Prvi se javio Aldo Leopold (1886–1948), koji je svojim radovima pridonio nastanku **ekologije**, kao znanosti o složenim međudodnosima između organizama i okoline. Do njega su zagovornici prirode uvijek polazili od njezine vrijednosti za čovjeka, makoliko se međusobno razlikovali u tome što su jedni isticali ponajprije materijalne, ekonomske koristi, a drugi estetske i duhovne. No, priroda, kaže Leopold, ne »pripada« ljudima, nego ju oni dijele s cijelim živim svijetom. Njihova moć samo ih obvezuje na odgovornost održavanja prirode u najboljem interesu zajednice živih bića (*life community*); (Nash, 1968:105).

Robert Marshall je poput Muira isticao da divljinu treba očuvati, kako zbog estetičkih razloga tako i zbog mentalnog i duhovnog zdravlja Amerikanaca. Predskazao je pojavu radikalnih zaštitara, »organizacije produhovljenih ljudi koja će se boriti

17 Agencija osnovana 1905. imala je idućih pola stoljeća središnju ulogu u upravljanju nacionalnim prirodnim resursima, posebno šumama.

18 Izvorno sam termin *auto–mobile* konotira samopokretljivost i savršeno odgovara američkom mentalitetu.

19 Najpoznatiji i najuspješniji takav projekt, pod nazivom *Tennessee Valley Authority*, povezao je izgradnju vodenih brana na rijeci Tennessee, koje su davale jeftinu električnu energiju, s kontrolom plavljenja širokog riječnog područja, i izgradnjom rekreacijskih objekata, i to se može smatrati prototipom utilitarističkog konzervacijskog modela.

za slobodu divljine«. Zajedno s Leopoldom utemeljio je 1935. Društvo divljine (*Wilderness Society*); (Kline, 1997:70).

SAD su iz II. svjetskog rata izašle kao najmoćnija vojna i tehnološka svjetska sila, koja je prva zakoračila u atomsko doba. Neki će reći da je time započelo i »doba ekologije«, nastalo na strahu od razorne atomske energije, i to u globalnim razmjerima (Worster, 1977:339). Dvije godine kasnije, trenutačnu paniku izazvala je prva široko popularizirana višednevna pojava otrovnog smoga u malom industrijskom mjestu Donora, Pennsylvania, od čega je umrlo dvadesetoro ljudi, a nekih 6000 oboljelo. Takve epizode, međutim, nisu bitno kvarile opći optimizam podgrijavan uzletom masovne potrošnje, koja će dovesti do socijalnog modela kritički označenog »potrošačkim društvom«. Istodobno to je vrijeme konfuzije oko »hladnog rata«, porasta poljoprivredne proizvodnje zahvaljujući masovnoj upotrebi DDT-a, makartističkog ideološkog fundamentalizma i pojave pokreta za građanska prava. Amerikanci sve više osjećaju potrebu za bijegom iz napućenih i zagušljivih gradova u prirodu, sve lakše i brže putuju, u svojim sve većim i moćnijim automobilima²⁰, ali sve više nalaze da su takvi prostori postali pretijesni, zbog naglo rastućeg stanovništva i još brže rastuće »potražnje« za tim dokoličarskim (potrošačkim – kako ih još doživljavaju) dobrima. K tomu na putovima, kao i u svojoj neposrednoj okolini, sreću se sa stalno rastućim gomilama otpada i smeća, od automobila do najlon vrećica.²¹ Mit o neograničenim mogućnostima prirodne samobnove tiho će zamijeniti novi (tehnokratski) mit o beskrajnim potencijalima znanosti da prije ili kasnije riješi sve životne probleme ljudi, i tako još jednom odgoditi sazrijevanje ekološke svijesti.

POJAVA EKOLOŠKOG POKRETA – DRUGA POLOVINA ŠEZDESETIH

Svi istraživači razvoja američkog ekološkog pokreta suglasni su oko iznimnog značaja, koji je za buđenje moderne ekološke svijesti imala knjiga Rachel Carson *Silent Spring*, objavljena 1962. Autorica se bavi štetnim posljedicama sve masovnije nekontrolirane upotrebe pesticida, osobito DDT-a, na prirodnu okolinu i čovjeka putem prehrambenog lanca. Naslov knjige simbolički svjedoči o pomoru ptica (crvendača) i drugih divljih stvorenja otrovanih kemijskim otrovima sadržanim u poljoprivrednim sintetičkim »zaštitnim« sredstvima (Carson, 1962). Knjiga je izazvala veliku pozornost i gorljivu raspravu među znanstvenicima raznih profila²² te pobudila veliki interes i naglo probuđeni strah javnosti od kemijskog i atomskog zagađenja okoline, koja je počela tražiti vladinu kontrolu zagađivača. Slijedile su brojne ekološke rasprave, članci i knjige, koji su se bavili raznovrsnim problemima zagađivanja okoline, utječući na podizanje ekološke svijesti, i istodobno odgovarajući na probuđeni interes javnosti za ekološka pitanja.

20 Sredinom 60-ih (1967) Amerikanci su posjedovali polovinu od svjetskih 200 milijuna motornih vozila.

21 Računa se da je u to vrijeme svake godine nekih 5 milijuna potrošenih i polupanih automobila ostavljano u jarkovima i sličnim zgodnim mjestima.

22 Uz široku podršku i odobravanja za njezin ekološki pristup čovjekovoj okolini, autorica je izložena i žestokoj znanstvenoj, pa i ideološkoj kritici. Teoretski fizičar J. Maddox optužio ju je za »literarni trik« i »smišljeno pretjerivanje«, jer govori o »eksczesima«, a ne spominje mogućnost sigurne upotrebe DDT-a. Osim toga, sve eventualne probleme znanost će ionako riješiti. Zaštitare okoline označio je »prorocima propasti«. Pojedini predstavnici kemijske industrije u knjizi su prepoznali komunističku zavjeru s ciljem slabljenja američke poljoprivrede. Drugi njezini kritičari pribjegli su »seksističkim« argumentima, optuživši autoricu za »emocionalizam« (Kline, 1987:78).

Za nastanak modernog ekološkog pokreta važan je bio ovaj pomak u problematizaciji zaštite okoline, koji je R. Mitchell označio »drugom generacijom« problema. »Prva generacija« problema vezana je uz konzervacijski pokret i njegove tradicionalne organizacije, i ticala se ponajprije zaštite pojedinih područja prirodne divljine ili pojedinih ugroženih divljih životinja, ili općenito problema zemlje i života u divljini. Za razliku od nje, problematika »druge generacije« više nije nužno usmjerena na zaštitu pojedinih područja ili pojedinih životinjskih vrsta, njezini problemi su raznovrsniji i dugoročniji, s posljedicama koje često imaju postupno i odgođeno djelovanje, pa se ne mogu lako dokazati (Mitchell, 1989). Problematika **zagađenja okoline**, ne odnosi se više, pa i ne primarno, na zaštitu **vanjskog** prirodnog svijeta od čovjekove razorne intervencije, nego na zaštitu čovjekove svekolike životne okoline (pri čemu priroda zadržava svoj ekskluzivan značaj).

Tradicionalne konzervacionističke organizacije zaostajale su (po inerciji socijalnih institucija) neko vrijeme u uključivanju problema »druge generacije« u svoje programe i aktivnosti. Stoga ne čudi da nisu neposredno sudjelovale u pripremanju prvih poslijeratnih ekoloških zakona. To se ne odnosi samo na »olovne« pedesete, nego i na razdoblje 60–ih, u vrijeme prokonzervacionističkih administracija predsjednika Johna Kennedya i Lyndona Johnsona.²³ One su ostale zaokupirane isključivo svojim starim konzervacijskim temama (popularizirajući ideje svojih »klasičnih« pisaca), i vodeći borbu protiv pojedinih razvojnih projekata koji su zadirali u područja divlje prirode. Nakon petogodišnje akcije na sprečavanju izgradnje Echo Park Dam unutar Dinosaur National Monument područja,²⁴ 1963. započela je borba za spašavanje Grand Canyon na rijeci Colorado. Mobiliziranjem javnosti putom velikih nacionalnih novina postignut je brzi i još veći uspjeh, što je ovim organizacijama donijelo popularnost u nacionalnim razmjerima i znatan priljev novoga članstva.

Tradicionalne konzervacionističke udruge ostale su i izvan socijalno turbulentnog vala masovnih novih društvenih pokreta kasnih 60–ih. Pokret za građanska prava, studentski i ženski pokret, anti–ratni i alternativni pokret, postupno će u svoje kritične teme spontano uključivati sada već eminentno ekološku problematiku raznovrsnog zagađenja okoline. Pri tomu će ekološke nedaće na samom kraju desetljeća djelovati kao pravi detonatori u situaciji povećane socijalne osjetljivosti.²⁵

Pojavljuju se nove nacionalne i lokalne ekološke grupe, kao odgovor na nove ekološke probleme i konzervativizam starih konzervacijskih udruga. Takve kao **Friends of the Earth**, zauzele su odmah daleko agresivniji stav o mnogim problemima okoline, ne samo »prve« nego i »druge generacije« (zaštita šuma i kitova, s jedne, i zagađivanje zraka, s druge strane). One povezuju brigu za očuvanje divlje prirode s novom socijalnom senzibilnošću i aktivizmom. **Environmental Action** stvorena je s inicijalnim ciljem koordinacije aktivnosti posvećenih Danu Zemlje, a potom se razvila u odlučnu grupu za lobiranje i javno informiranje, usmjerena posebno na probleme

23 Mislino na zakon o zagađenosti vode (1956) te zakon o čistoći zraka (1963).

24 Njezin uspjeh McConnell označio je »prekretnicom od historijskog značaja« za zaštitarski pokret (McConnell, 1972).

25 Mislino na izljev nafte kraj čuvenog ljetovališta Santa Barbare u Kaliforniji, masovnom pomoru lososa u Wisconsinu i Minesoti, zbog otjecanja DDT–a u rijeke, šokirajućem požaru nafte na rijeci Cuyahoga, u Clevelandu. Sve se to, uz druga zagađenja, posebno zraka u velikim gradovima, događalo 1969. U ljeto iste godine radijske i TV kalifornijske stanice emitirale su upozorenje: »Djeca Los Angelesa nije dopušteno da trče ili skaču unutra ili vani u danima upozorenja od opasnosti od smoga...«

krutog otpada i najveće industrijske zagađivače. Iste godine (1970) utemeljena je i **The League of Conservation Voters**, sa zadatkom praćenja konzervacijski (ekološki) relevantnih stavova članova kongresa i vladinih dužnosnika, odnosno procesa odlučivanja o pitanjima zaštite okoline u kongresnim i izvršnim tijelima te izbornog podupiranja ekološki orijentiranih političara (Kline, 1997:85). Time je otvoreno novo područje djelovanja ekološkog pokreta, koje će uskoro postati ključnim za središnje nacionalne organizacije.

Ekološka mobilizacija doživjela je kulminaciju u manifestacijama oko proslave Dana Zemlje (22. travnja 1970). Nitko nije mogao ni pomisliti da će u raznim aktivnostima posvećenim tom danu sudjelovati nekih 20 milijuna Amerikanaca.²⁶ Osnovni (samo)organizacijski napor ponijet će prijašnji, mahom studentski, aktivisti u anti-ratnom pokretu i pokretu za građanska prava, dočim će stare konzervacijske udruge jedva imati ikakvu ulogu u cijelom događaju. U živim raspravama istaknuti su problemi termalne polucije atmosfere, umiruća jezera, rastući kruti otpad, pogubni rudarski dnevni kop, izljevi nafte, i nestajući prirodni resursi.

Mnogi istraživači ekološkog pokreta uzimaju baš prvu proslavu Dana Zemlje 1970. kao ključni ili završni čin u konstituiranju modernog američkog ekološkog (*environmental*) pokreta (Dunlap; Mertig, 1992:3; Edwards, 1995:50; Switzer, 1997:7). R. Michell drži da se demarkacijska, nužno arbitrarna, granica, između starog konzervacijskog i novog ekološkog pokreta može povući s 1967. godinom kada je utemeljena prva udruga novoga tipa (usmjerena na »drugu generaciju« problema okoline) pod nazivom **Environmental Defense Fund**, začeta u borbi, putom litigacije, za zabranu DDT-a. Udruga je imala svoje članstvo, ali su dominantnu ulogu u njoj preuzeli znanstvenici i pravnici (Mitchell et al, 1992:14). Nama se čini najprimjerenijim Klinevo procesualno određenje nastanka modernog ekološkog pokreta u SAD-u, koje obuhvaća cijelo razdoblje od pojave **The Silent Spring** 1962. i Dana Zemlje 1970., zbog čega smo ovo poglavlje tako i koncipirali.

USPON I INSTITUCIONALIZACIJA EKOLOŠKOG POKRETA

Često se 1970-te u literaturi označavaju »ekološkim (*environmental*) desetljećem« (Gotlieb, 1993; Edwards, 1995:50) zbog probuđene ekološke svijesti američke javnosti,²⁷ velikog priljeva novoga članstva u stare konzervacijske udruge, koje se sve više okreću i novoj ekološkoj problematici, i postaju sve utjecajnije u političkom odlučivanju glede

²⁶ Idejni pokretač inicijalne proslave, senator Gaylord Nelson iz Wisconsina, zamislio ju je tek kao otvorenu tribinu za razmjenu mišljenja o otvorenim pitanjima zaštite okoline.

²⁷ Ekološka svijest, indicirana pro-ekološkim stavovima i brigom za okolinu u ispitivanjima javnog mnijenja složeno je pitanje u kojega ovdje ne možemo ulaziti. Moramo, međutim, zbog korektnosti upozoriti da u literaturi postoje i suprotna dokazivanja o naglom padu ekološke svijesti (u smislu javne brige za kvalitetu okoline) godinu-dvije nakon Dana Zemlje, odnosno nakon prve »naftne krize«. Čini nam se da realistično tumačenje ovoga problema, nakon analize cijelog niza ispitivanja javnog mnijenja na tu temu, daje Dunlap, i da ono u osnovi ne proturječi kontekstu i smislu našega iskaza (Dunlap, 1992:91-102). Činjenica je da je krajem 60-ih i za Dan Zemlje došlo do nagle senzitivizacije javnosti za ekološka pitanja. Tako je, primjerice, Gallupovo ispitivanje javnog mnijenja 1965. i 1970. pokazalo više od relativno trostrukog porasta (17% prema 53%) ispitanika koji su se složili s tvrdnjom da »smanjenje polucije zraka i vode«, kao nacionalni problem treba postati vladina briga. U istom ispitivanju 1965. godine 17 posto ispitanika rangiralo je poluciju na deveto (među deset) najvažnijih problema, a 1970. 53 posto isti je problem postavilo na drugo mjesto. Javna briga za okolinu, indicirana raznim pokazateljima ispitivanja javnog mnijenja, padala je, zbog više razloga, od 1970. pa do kraja desetljeća. No, javna podrška zaštiti okoline ostala je relativno visoka i postojana, što ovo desetljeće ipak u tom smislu razlikuje od prethodna vremena.

okoliša, i napokon zbog nastanka brojnih novih ekoloških udruga i organizacija, na nacionalnoj i osobito lokalnoj razini. Stari pojmovi konzervacionizam i prezervacionizam stopili su se ubrzo u novi složeniji koncept **environmentalisma**, koji od tada obuhvaća ekološke probleme i »prve« i »druge generacije«.

Još i danas u općoj površnoj predstavi ekološki pokret u SAD-u svodi se na velike nacionalne ekološke organizacije sa sjedištem u Washingtonu, s kraćom ili duljom konzervacijskom prošalošću, koje su svoj suvremeni ekološki profil i svoju ulogu formirale tijekom 70-ih. Mada su bile zatečene socijalnim aktivizmom kraja 60-ih, koji je uključivao i brigu za okoliš, i nisu se neposredno angažirale u masovnim manifestacijama obilježavanja Dana Zemlje, najviše će baš stare konzervacijske udruge kanalizirati prtok masovnog novog članstva, izraslog u socijalnoj atmosferi kraja 60-ih i početka 70-ih.²⁸

One su, naime, bile u boljoj poziciji od novih ekoloških udruga, prepoznatljivije u široj javnosti po svojem imenu i dotadašnjoj borbi za zaštitu prirode. Osim toga, raspolagale su već znatnim financijskim sredstvima i znanjem potrebnim za velike neposredne poštanske kampanje populariziranja svojega programa i pridobivanja novih članova.²⁹ Ipak, kvalitativno za ekološki pokret vjerojatno je značajnija pojava preko 200 novih nacionalnih i regionalnih i oko 3000 lokalnih ekoloških udruga (Kline, 1997:88-89). One će unijeti prvu podjelu unutar pokreta, koja će se kasnije radikalizirati.

Središnje nacionalne (*mainstream*) ekološke udruge usmjerile su svoje djelovanje na reformu politike³⁰, vjerujući da se napredak u zaštiti okoline može djelotvorno postići vladinom politikom, odnosno njezinom promjenom. Svoj utjecaj na vladu nastoje ostvariti: sudjelovanjem u izbornim kampanjama, lobiranjem u kongresnim i vladinim tijelima pri donošenju zakona i njihovoj implementaciji, litigacijom i stručnom ekspertizom. Istodobno, ova orijentacija odgovara njihovoj političkoj umjerenosti, pa i konzervativnosti, koja ostavlja postojeći politički i ekonomski sustav neupitnim, vjerujući da se ekološki ciljevi mogu postići djelovanjem putem postojećih političkih institucija i unutar njih (McCloskey, 1992:78). Njihova strategija, osim toga, odgovara tipu organizacija s masovnim članstvom, koje ne može dulje vrijeme održati visoku razinu kolektivnog socijalnog aktivizma, pa s vremenom aktivnu ulogu prepušta profesionalnom rukovodstvu i stručnjacima. Kako je Washington mjesto gdje se donose važne političke odluke, sve ove udruge su premjestile svoja sjedišta u glavni grad (ako ih tamo već nisu imala). Sve ove metode djelovanja, osim litigacije i neposredne izborne podrške pojedinim kandidatima, bile su poznate i tradicionalnom konzervacijskom pokretu, ali se one sada primjenjuju postojano i na sustavan način (Mitchell et al, 1992:21).

28 Najveći rast zapravo se zbilo uoči Dana Zemlje (što pokazuje da je taj događaj došao kao kulminacija nabujalog socijalnog aktivizma, a nije sam odgovoran za nastanak ekološkog pokreta). U cijelome razdoblju od 1960. do 1969., članstvo starih nacionalnih konzervacijskih udruga povećalo se gotovo sedam puta, od 123,000 na 819,000. U iduće tri godine pridružilo je novih 300,000 članova. Poslije 1972. došlo je do zastoja, ali je lagani uspon nastavljen tijekom cijeloga »ekološkog« desetljeća (Mitchell et al, 1992:15).

29 Neposredna poštanska komunikacija (*direct mail*), slanje pisanog materijala na osobna imena i adrese potencijalnih članova i simpatizera počela se u konzervacijskom pokretu koristiti još kasnih 50-ih (a to će postati opća metoda mobilizacije i drugih socijalnih pokreta u Americi). Ona će biti usavršena 60-ih i posebno 70-ih većom pristupačnošću prispjelih kompjutera.

30 Do tada su one svoje djelovanje vidjele ponajprije kao edukacijsko.

U široj javnosti djelovanje središnjih nacionalnih udruga ponajprije je prepoznatljivo po lobiranju. O tome koliko su se one same posvetile toj svojoj sve značajnijoj ulozi, govore i podaci o naglom rastu stalno zaposlenih lobista u njima. Uoči Dana Zemlje, 1969., samo je dvoje lobista s punim radnim vremenom opsluživalo ekološki pokret, a do 1975. dvanaest vodećih organizacija imalo je na svojem platnom spisku 40 lobista u Washingtonu (Mitchell et al, 1992:20).³¹

Osim toga, sam rast organizacija, kako po broju članova, tako i po financijskim sredstvima te složenost poslova kojima su se bavile, tražio je sve veću profesionalizaciju, umjesto amaterske improvizacije. Naime, u nekadašnjim malim konzervacijskim udrugama (Sierra Club, Wilderness Society, National Audubon Society i sl.), koje su se samo povremeno upuštale u poneko lobiranje, administrativni posao uvelike su nosili dobrovoljci, uz malobrojno plaćeno osoblje. Pokretom su dominirale vođe tih udruga, koje su često imale karizmatičke osobine. Takav tip organizacije mogao se nositi s pojedinačnim problemima »prve generacije«, ali ne više sa sve složenijim, brojnijim i raznovrsnijim problemima »druge generacije«, čije je rješavanje tražilo znanstvenu ekspertizu i specijalizirana pravnička znanja te višegodišnju posvećenost. Sve više su potrebni financijski stručnjaci, kako za prikupljanje sredstava, tako i vođenje financijskih poslova i knjiga te pravnici, i napokon znanstvenici. Da bi se djelotvorno suprotstavile velikoj industriji i često glavnim zagađivačima s njihovim znanstvenim pogonima i stručnim štabovima, ekološke organizacije morale su ustanoviti svoje vlastite znanstvene institucije, sa sposobnostima razvijanja »kontraznanosti«, odnosno »odvjetničke znanosti« (*advocacy science*); (Mitchell et al, 1992:22).

Zbog dominantne uloge središnjih nacionalnih ekoloških organizacija u ekološkom pokretu »zelenog desetljeća«, često se na kraju toga razdoblja predstava o samom pokretu svodila na model jedne od interesnih skupina, odnosno skupina za pritisak, koje su u to vrijeme lobirale za svoje interese putom svojih organizacija u Washingtonu (žene, etničke skupine, homoseksualci i dr.). Kritike ovog etabliranog ekološkog pokreta i njegovih institucija postajale su sve oštrije. Problemi kojima se posvećuje, kao zaštita divljine i divljih životinjskih vrsta te opća ekološka pitanja, tiču se ponajprije gornjih društvenih slojeva, od kuda i dolaze članovi i osobito vođe i profesionalci tih organizacija (Freudenberg and Steinsapir, 1992:32). Ekološka politika pod njihovim utjecajem ignorira ili zaobilazi probleme donjih slojeva urbane Amerike, koji snose većinu neudača zagađenja i degradacije okoline, ali koje su neodvojive od ekonomskih i socijalnih nejednakosti. Osim ove kritike s »lijeva«, ekološki pokret u cjelini bit će izložen i fundamentalističkoj religijskoj kritici s »desna«, koja će ga optužiti za anti-kršćanske odnosno anti-biblijske stavove.

Nove ekološke skupine i udruge izraz su praktičke kritike etabliranog **environmentalisa**, odnosno alternativnog pristupa ekološkoj problematici. One se orijentiraju prvo na promjenu životnog stila samih sudionika pokreta, a potom na neposredne ekološke akcije na javnoj sceni, nastojeći privući pozornost masovnih medija i alarmirati širu javnost, i putom takvog pritiska tjerati vladu na donošenje ekoloških zakona i provedbu djelotvorne ekološke politike. Neposredne akcije goleme većine ovih

³¹ Lobiranje je bilo potaknuto i promjenama administrativnog zakona kojima je (60-ih) uvedeno »interesno predstavljanje« (*interest representation*), čime su interesne grupe građana dobile prava sudjelovanja (*standing*) u procesima političkog odlučivanja, i lobiranje je postalo legitiman i normalan način interesnog posredovanja u donošenju zakona u američkoj političkoj praksi.

alternativnih, najčešće bazičnih ili pučkih (*grass-roots*) skupina (od kojih neke nestanu nakon provedene akcije, dočim se druge razvijaju u trajnije udruge) tiču se raznih vrsta zagađenja okoline i ugrožavanja zdravlja ljudi, a tek manji dio nastavlja tradiciju konzervacijskog pokreta, ali radikalnijim sredstvima. Broj i značaj bazičnih ekoloških grupa naglo će rasti 80-ih godina, zato im ovdje posvećujemo manje prostora.³² Članovi i aktivisti ovih lokalnih grupa regrutiraju se iz širokog klasno-socijalnog, obrazovnog i profesionalnog spektra, koji dobro reprezentira njihove lokalne zajednice.

»Zeleno desetljeće« ostalo je zapamćeno i po znatno proširenoj ekološkoj legislaciji. Njezin prvi i najznačajniji val vezan je uz euforiju oko proslave Dana Zemlje. Nacionalnom konsenzusu, kako se činilo, o važnosti zaštite okoline, nije se mogao oduprijeti ni predsjednik Nixon (mada je u svojim izbornim obećanjima bio daleko od **environmentalisa**), potpisujući uoči proslave jedan od najznačajnijih ekoloških zakona toga razdoblja – **National Environmental Policy Act**. Njime je uvedena obveza razvojnih projekata, financiranih iz federalnih izvora, da izrade elaborat o njihovu mogućem utjecaju na okolinu. Za njegovu provedbu osnovana je **Environmental Protection Agency (EPA)**, koja je ubrzo postala vrlo moćnom ustanovom, povezujući ekološke programe različitih vladinih institucija. Iz serije zakona i uredbi, kojima se nastojalo zaštititi prirodu i čovjeka od raznovrsnog industrijskog zagađenja, spomenut ćemo samo dva. Prvi – **Ocean Dumping Act** – regulirao je odlaganje otpada u more. Drugim, koji je kongres prihvatio godine 1973., **Endangered Species Act**, po prvi put u povijesti vlada poduzima sustavni pravni napor da zaštiti životinjske vrste u prirodi od čovjekova destruktivnog djelovanja. Njime su savezne agencije ovlaštene da primjenom suvremenih znanstvenih metoda utvrde »ugrožene« vrste i poduzmu odgovarajuće mjere za njihov oporavak (Kline, 1997:96).

U vrijeme održavanja Konferencije o ljudskom okolišu u Stockholmu 1972. pod pokroviteljstvom Ujedinjenih Naroda, zagovornici zaštite okoline mogli su se pozivati na primjer američkog ekološkog pokreta i njegove rezultate u nacionalnom zakonodavstvu.

Neočekivan i šokirajući udar prve naftne krize (1973) uvelike je, međutim, preusmjerio nacionalnu pozornost i energiju na ekonomska pitanja. Ekološki pokret u znatnoj mjeri izgubio je podršku javnosti, i naravno, zastala je i dalja ekološka legislacija, pa i provedba već donijetih zakona. Ipak, povremene ekološke katastrofe povremeno bi snažno uzburkale javnost i potaknule donošenje novih ekoloških zakona. Tako je 1976. prihvaćen **Resource Conservation and Recovery Act**, koji je regulirao razmještaj i obradu opasnog otpada.

Za razliku od prijašnje administracije Jimmy Carter je u svojoj predsjedničkoj kampanji najavio svoje velike ekološke sklonosti. Međutim, u cijelom svojem mandatu morao se nositi s teškom ekonomskom krizom, posebno inflacijom i nezaposlenošću,

32 Uz spomenute, takva je, primjerice, **Southwest Research and Information Center**, ustanovljen 1971. u Novom Mexicu. Riječ je o nastojanju skupine ekoloških aktivista da svojom profesionalnom ekspertizom i organizacijskim sposobnostima podupiru razne lokalne ekološke inicijative. Iste godine dvanaestoro ljudi pokrenulo je jednu od najpoznatijih i najpopularnijih ekoloških udruga ne samo u SAD-u, nego i svijetu, **Greenpeace**. Ona je brzo prerasla u međunarodnu organizaciju sa sjedištem u Amsterdamu (navješćujući globalizaciju ekološkog pokreta), i brojnim ograncima u 27 zemalja te velikim proračunom. **Greenpeace** je postao poznat po svojim neposrednim akcijama za zaštitu kitova, ali se s vremenom svojom umjerenošću približio središnjem pokretu, i postao »most ka radikalizmu« (Lee, 1995:10). Stoga su njezini radikalni otpadnici 1977. osnovali udruhu **Sea Shepard Conservation Society**, koja je postala jedna od istaknutijih skupina radikalnog ekološkog pokreta, o čemu će biti kasnije riječi.

što su uvijek bila prioritetna pitanja američkog političkog života. Vrlo ambiciozan zakon prihvaćen je na kraju Carterove administracije – **Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act**, poznatiji kao **Superfund**, jer su mu bila namijenjena golema sredstva. U to vrijeme profesionalni ekoložisti središnjih nacionalnih ekoloških organizacija dobili su velik neposredan utjecaj na vladinu ekološku politiku. Pojam *environmentalists* masovni mediji su tada koristili za označavanje kako glavnih etabliranih ekoloških organizacija tako i vladinu ekološku birokraciju, izražavajući time njihovu međusobnu isprepletenost.³³ Na kraju razdoblja ekološki pokret dobio je novi poticaj u svojem antinuklearnom obliku, kao reakcija na nesreću u atomskoj centrali **Three Miles Island**.³⁴

RADIKALIZIRANJE EKOLOŠKOG POKRETA – OSAMDESETE

Umjesto proslave prve desetljetne obljetnice Dana Zemlje 1980. došao je konzervativni protuudar u obliku Reaganove pupulističke revolucije. Nacija je bila iscrpljena energetskom i ekonomskom krizom, i pitanje ozdravljenja gospodarstva i materijalni standard ponovno su učvrstili svoj vrijednosni prioritet za većinu Amerikanaca. To im je konzervativna revolucija obećavala, a cijenu je, među ostalim, morao platiti i ljudski okoliš, pod novim tehnološkim pritiscima. Središnje ekološke organizacije izgubile su preko noći status vladinog partnera u ekološkoj politici i nastojale su se oprezno prilagoditi novoj situaciji. Predsjednik Reagan odmah je odlučno počeo provoditi svoju politiku deregulacije i »kresanja« odgovarajućih fondova, sukladno svojoj čuvenoj odrednici: »Vlada nije rješenje naših problema, vlada je problem«. Ona će posebno ugroziti ekološku legislativu, mada će u njegovu drugom mandatu uvelike biti usporena. SAD će, štoviše, 1987. potpisati i međunarodni **Montrealški protokol**, koji je potpisnice obvezivao na smanjenje produkcije klorofluorokarbonske, kao glavnog uzročnika iscrpljivanja zemaljskog ozonskog omotača i **globalnog zatopljenja**, odnosno efekta »staklenika« (*greenhouse effect*), na što su znanstvenici upozoravali 80-ih.

Kao potpredsjednik George Bush podupirao je zahtjeve poslovnih krugova za deregulacijom, ali se kao predsjednički kandidat predstavljao kao »ekološki predsjednik«, obećanje koje je ostalo daleko od ispunjenja.³⁵ Štoviše zbog neodlučnosti njegove administracije, pojedine države same su počele donositi svoje zakone, usmjerene na rješavanje pojedinih gorućih ekonomskih problema, kao što su, primjerice automobilski ispusni plinovi.

Na djelu neće, međutim, biti samo politička konzervativna revolucija, nego i socijalna, čiji važan aspekt čini pojava antiekološkog pokreta,³⁶ koji će uživati otvorenu

33 Skovan je i više kritički pojam za ekološke etablirane strukture – *envirocrats*.

34 To je bila najveća nesreća u nekoj američkoj komercijalnoj atomskoj centrali, a dogodila se 28. 3. 1979. Atomska psihoza u javnosti podgrijana je i filmom *The China Syndrome*, koji je dramatizirao izmišljenu katastrofu u nuklearnoj centrali, a što je sve podsjećalo na stvaran događaj.

35 Čak ni ekološka katastrofa 1989. koju je uzrokovalo nasukavanje naftnog tankera *Exxon Valdez* na obalama Aljaske, nije promijenila politiku predsjednika Busha, koji je i dalje podupirao podmorska bušenja i eksploataciju nafte u tom području.

36 Vjerojatno nas s pravom Jacqueline Switzer upozorava da termin »anti-ekološki« (*anti-environmental*) nije primjeren kao oznaka za cjelinu inače raznorodnog pokreta, jer implicira da su svi njegovi pristaše »protiv« okoline, mada jesu protiv politike koju zastupa ekološki pokret, osobito glede zadiranja u prava privatnog vlasništva. (Switzer, 1997:13–14). Stoga ona predlaže naziv »ekološka oporba« (*environmental opposition*). Zapravo u tom smislu mi ovdje upotrebljavam pojam antiekološki, držeći da se ipak nije radilo o »oporbi« nekoj vladajućoj strukturi nego o klasičnom primjeru kontrapokreta.

naklonost administracije, osobito ministra unutarnjih poslova Jamesa Watta. Pokret će dobiti masovan populistički zamah u poznatoj **Sagebrush Rebellion**³⁷ i u djelovanju brojnih lokalnih skupina usmjerenih na obnovu »prava vlasništva«, na »razumnu uporabu« (*wise use*) prirodnih resursa i »prvenstveno pravo općinske zajednice« (*county supremacy*) u raspolaganju zemljištem. Najradikalnije skupine neće prezati niti od krajnje nasilnih metoda borbe, uključujući uznemiravanja, uništavanje imovine i prijetnje smrću ekološkim aktivistima.

Konzervativna revolucija samo je pridonijela daljem rastu središnjih ekoloških organizacija i pojave novog masovnog bazičnog (*grass-root*) ekološkog pokreta, nošenog tisućama novih, mahom, lokalnih skupina i udruga. Više se ne radi samo o marginalnoj alternativni glavnoj etabliranoj struji pokreta, nego o otvoreno konkurentskom pokretu. Reaganova administracija otkrila je svu slabost i problematičnost kompromističke institucionalizirane ekološke politike središnje struje. Za razliku od 70-ih, kada je unatoč razlikama vladalo ideološko primirje između institucionaliziranog i alternativnog krila, sada novi pokret otvoreno i oštro kritizira zbog neuspjeha velike washingtonske središnjice, i dovodi u pitanje njihovu stvarnu zainteresiranost za ekološke probleme donjih urbanih slojeva Amerike, posebno obojenih, manjina i preostalih urođeničkih Indijanskih zajednica. Stoga se s pravom novi bazični ekološki pokret označava pojmom radikalizma.³⁸

Riječ je o vrlo heterogenom pokretu, čije ćemo glavne struje ukratko prikazati. Prije toga treba istaknuti neke temeljne zajedničke karakteristike, koje ih napokon povezuju u kompleks novog radikalnog bazičnog ekološkog pokreta. Uglavnom je riječ o inicijalno malim lokalnim skupinama ljudi neposredno ugroženih (ili barem u to uvjerenih) nekom vrstom zagađenja okoline. Oni postaju aktivisti, vjerujući u konstitucionalna prava američkih građana na sudjelovanje u političkom odlučivanju, pa i onom koje se tiče okoline. Otuda je snažno podržan zahtjev za ozakonjenjem prava (lokalne) zajednice da zna, odnosno dobije uvid u relevantne informacije o svim potencijalnim zagađivačima okoline,³⁹ što su industrija, pa često i vladini službenici u dotadašnjim sporovima odbijali. Pokret je usmjeren ponajprije na zaštitu ljudskog zdravlja u »izgrađenoj okolini« (*in-built environment*),⁴⁰ a ne na estetska pitanja divlje prirode. Aktivisti iz baze društva dijele i ambivalentan odnos spram znanosti, odnosno ne prihvaćaju predstavu znanosti kao objektivnog nezainteresiranog suca. Osim toga, odbijaju određenje problema okoline kao tehničkog pitanja za stručnjake, nego ga žele vratiti u javnu političku arenu, u kojoj sami nisu bespomoćni. Napokon, ekonomski napredak ne uzima se više kao neupitna vrijednost (Freudenberg and Steinsapir, 1992:31-32).

37 Pokret koji su vodili zapadnjački drvosječe, rudari i rančeri za prodaju javnog zemljišta privatnicima.

38 Pri tomu imamo u vidu problematičnost uporabe pojma radikalizma, o kojem se uvijek može sporiti, ovisno o perspektivi gledanja na neki fenomen. Mi ga koristimo u općem smislu kontrastiranja spram umjerenosti i institucionaliziranosti središnjih nacionalnih organizacija. Svjesni smo, na što upozorava McCoskey, da su neke skupine radikalne u svojim zahtjevima, a druge u sredstvima koje koriste (McCloskey, 1992:78).

39 Jedan od velikih uspjeha pokreta u drugom Reaganovom mandatu je ozakonjenje toga prava, donošenjem (1986) **Emergency Planning and Community Right-to-know Act**, odnosno obvezivanje industrije da izvijesti javnost o toksičkim ispuštima.

40 Ovaj pojam je skovan za označavanje urbanih područja i drugih fizičkih infrastruktura koji čine neposrednu okolinu većine ljudi, okoline koju je stvorio sam čovjek i koja ga odvaja od prirode (McKibben, 1989).

Unutar bazičnog radikalnog ekološkog pokreta, iz današnje perspektive mogu se razlikovati dva glavna usmjerenja. Jedan širi i masovniji formirat će se sve više oko problematike označene kao »ekološka pravda« (*environmental justice*), orijentirana na egzistencijalna pitanja zaštite zdravlja od svekolikog zagađenja okoline. Druga će radikalizirati tradicionalne prezervacijske poglede na divlju prirodu, razvijajući novu vrst ekološkog fundamentalizma temeljenog na postmodernističkoj filozofiji »duboke ekologije« (*deep ecology*). Mada među njima postoji sličnost, ponajprije u taktici neposredne akcije, a povremeno dolazi i do neformalnih koalicija, ova dva dijela pokreta ostaju razdvojena različitom provenijencijom svoje problematike (Edwards, 1995:52, p.2).

Pokret za ekološku pravdu počiva na jedinstvenoj spoznaji da ni troškovi polucije niti koristi zaštite okoline nisu podjednako raspodijeljeni u društvu. »Nejednaka raspodjela 'društveno prihvatljivih' rizika (*hazards*) za okolinu i njihovo dugoročno narušavanje kvalitete zdravlja i života potječe od nejednakosti u društveno-ekonomskoj i političkoj moći... Oni koji žive ili rade u neposrednoj blizini izvora, mjesta odlaganja, ili tokova zagađivača okoline, nose najveći teret i rizike povezane s njihovom proizvodnjom« (Edwards, 1995:36).

Tri društvene skupine, polazeći neovisno o svojim iskustavima i spoznajama, daju svoj doprinos bazičnom društvenom pokretu za ekološku pravdu. To su siromašni, obojeni i Indijanci. (Posljednji se također rasno ubrajaju u obojene (*colored*), ali se po svojoj urođeničkoj povijesti i prostornoj odvojenosti, pa onda i svojim ekološkim iskustvima razlikuju od ostalih obojenih). Koliko se oni, po svojem socijalnom sastavu, svojim ekološkim iskustvima i brigama razlikuju od matičnog etabliranog pokreta govori i to što se mnogi njihovi aktivisti upće ne smatraju **environmentalistima**. Aktivisti ovog pokreta nisu vođeni nekom političkom ideologijom, estetikom, niti im je bliska fundamentalistička eko-filozofija. Brojne studije »otkrile« su iskustveno poznate činjenice da su obojeni, neovisno o ekonomskom statusu, a potom slojevi s niskim zaradama (ili bez zarade), neovisno o rasnim obilježjima, iznadproporcionalno izloženi u svojoj životnoj okolini raznim industrijskim zagađivačima, i time u relativno većoj mjeri trpe zdravstvene rizike (Mohai and Bryant, 1992).

Prvi su se pokrenuli donji, ponajprije bjelački, slojevi, jer su oni (bili) u povoljnijem društvenom položaju za politiziranje svojih interesa i dobivanja društvene legitimacije. Pokret je započeo nizom akcija protiv raznolike industrijske zatrovanosti pojedinih lokalnih, životnih i radnih, okružja, odnosno zdravstvene ugroženosti zbog toksičnog zagađenja, pa je poznat i kao antitoksičan pokret. Aktivisti ovog pokreta regrutirani su iz dotada politički pasivnih i socijalno apatičnih skupina na društvenom dnu. Vrlo često žene, bez ikakvog političkog iskustva, kućanice, javile su se kao predvodnice i organizatori antitoksičnih grupa, koje će svoj pokret samoodrediti »pokretom kućanica«.

Odlučna akcija Lois Gibbs, obične mlade kućanice, udane za radnika u kemijskoj industriji, na spašavanju njezine lokalne zajednice Love Canal, dospjevši u masovne medije, postala je prototipom pokreta.⁴¹ Ona je natjerala američku vladu 1980. da raseli

41 Priča počinje trenutkom kada je Lois Gibbs počela sumnjati da napadi astme njezina sina potječu od njegovog boravka u mjesnoj školi, koja je izgrađena na rubu nekadašnjeg odlagališta opasnih kemikalija, a mještanima je rečeno da nema opasnosti. Kad je zatražila premještaj sina u drugu školu, školske vlasti su ju odbile. Pokrenula je susjedstvo, uslijedile su i druge odbijenice, a susjedstvo je time postajalo samo razdraženije i odlučnije u podupiranju njezina zahtjeva, izazvavši gradsko vijeće, državu New York i napokon Bijelu Kuću, svojim zahtjevom za utvrđivanjem stvarnog stanja toksičke izloženosti škole, a onda i mjesta.

svih 900 obitelji Love Canala, Niagara Falls u državi New York, na sigurnije lokalitete, a predsjednika SAD–a da posjeti susjedstvo i potpiše akt poznat kao Superfond iz koga je preseljenje financirano (Shwab, 1994:XIX). Ona je potaknula tisuće lokalnih skupina, koje su se do tada u međusobnoj izolaciji, uglavnom bezuspješno borile protiv posljedica zagađenja u svojim okružjima, da krenu na javnu scenu. Lois Gibbs postala je heroina pokreta, nastavivši djelovati na podizanju samosvijesti malih siromašnih lokalnih zajednica i njihovu organizacijskom i informacijskom povezivanju.⁴² U ovom drugom cilju utemeljila je »kišobran« organizaciju *Citizens' Clearinghouse for Hazardous Wastes*,⁴³ koja je do sredine 90–ih okupljala preko 7,5000 lokalnih bazičnih grupa (Schwab, 1994:XV).

Kritika ovog pokreta ponajviše ugrožava kratkovidnu lokalističku perspektivu njegovih aktivista označenu sintagmom »ne u moje dvorište« (*Not-In-My-Backyard* – *NIMBY*), odnosno nastojanjem da se spriječi »lokalno neželjena uporaba zemlje« (*Locally Unwanted Land Use* – *LULU*). Ekološki problem nije, naime, riješen prebacivanjem rizičnog otpada u nečije drugo dvorište, a kako ga više nitko ne želi, problem se opet vraća kao odnos moći, i ugrožava dalje, po silaznoj socijalnoj vertikali, zajednice obojenih. Obrana tvrdi da je pokret, unatoč ovom ograničenju, pridonio općem poboljšanju javnog zdravlja (Freudenberg and Steinsapir, 1992:35). Značajniji je, ipak, pomak do kojega neke bazične grupe dođu tijekom borbe, prihvaćajući širu ekološku perspektivu »ne u ničije dvorište« (*Not-In-Anybody-Backyard*) ili čak globalnu »nigdje na planeti Zemlji« (*Nowhere On Planet Earth*), o čemu ovisi budućnost pokreta i međusobno povezivanje njegovih sastavnica.

Ono što je u ekološkom pokretu Love Canal za bijele »plavo–okovratnike«, to je za Afro–Amerikance i druge zajednice obojenih Warren County 1982. u Sjevernoj Karolini – kamen temeljac. Lokalna crnačka zajednica pobunila se, naime, u tom mjestu protiv odluke svoje države, da se na njezinu području odloži zemlja kontaminirana opasnim kemikalijama.⁴⁴ Premda nemoćna zaustaviti izgradnju odlagališta opasnog otpada, zajednica je svojom borbenošću i upornošću uspjela pridobiti podršku istaknutih crnačkih političkih vođa i političkih predstavnika⁴⁵, crkve⁴⁶ i organizacija za građanska prava. Gotovo preko noći bazični pokret za ekološku pravdu počeo se širiti zajednicama obojenih, a njegov brzi rast i jaka organizacijska podrška izraz su njegovog oslanjanja na stariji crnački pokret za građanska prava, čiji su članovi mahom postali aktivisti novog ekološkog pokreta. Zapravo su se stopila ova dva pokreta, proširivanjem okvira građanskih prava i socijalne pravde na novu sferu ekološke

42 Sve više lokalne bazične grupe koristit će kompjutorske mreže a osobito Internet za međusobno informiranje i povezivanje (što će preuzeti i antiekoški pokret). *World Wide Web sites*, kao što su *Econet* ili *Greenwire*, danas su moćna sredstva, koja osiguravaju tekuće ekološke novosti i i praktički stalni kontakt, prostorno raštrkanih grupa diljem zemlje i svijeta.

43 Druga popularna slična krovna organizacija bazičnog pokreta za ekološku pravdu je *National Toxics Campaign*.

44 Odgovarajuća tijela te države odlučili su u Warren County prebaciti tisuće kubika zemlje kontaminirane opasnim organoklorinским sastojcima, dotada ilegalno rasutih uzduž autoputa.

45 Jedan od pridruženih sudionika protestnih akcija bio je član Kongresa W. Fauntroy, koji je po povratku u Washington predsjedavao U.S. General Accounting Officeom u istrazi o pitanju rase i odlagališta opasnog materijala. Komisija je 1983. izvijestila o nađenim dokazima o rasnoj diskriminaciji u razmještanju takvih odlagališta (Edwards, 1995).

46 Riječ je o United Church of Christ's, i njezinom velečasnom Leonu Whiteu, koji je osobno pomogao organizirati proteste nenasilne građanske neposlušnosti, u kojima je uhićeno više od 500 aktivista, koji su nastojali blokirati kamione s otpadom. Među njima bio je i velečasni Benjamin Chavis.

pravde. U tom procesu crnačka zajednica redefinirala je i sam tradicionalni pojam **environmentalisma**, razvijajući i šireći njegov narativni koncept, koji je sada uključivao stvarne životne probleme okoline s kojima se suočavaju zajednice obojenih (Edwards, 1995:42).

The United Church of Christ's Commission for Racial Justice inicirala je ekstenzivnu nacionalnu studiju odnosa rase i toksičkog otpada. Izvještaj **Toxic Wastes and Race** (1987) pokazao je da je rasni sastav neke lokalne zajednice najjači prediktor lokacija za odlaganje opasnog otpada (1987). Vezano uz isto izvješće, velečasni Ben Chavis je ekološke nejednakosti koje trpe crnačke zajednice u Americi označio »ekološkim rasizmom«, budući da su privilegije bijelaca (u odnosu na čistu okolinu) stvorene i institucionalizirane na štetu obojenih (Bullard and Wright, 1992:41). Sintagma će postati moćno narativno oružje u mobilizaciji obojenih u bazični pokret za ekološku pravdu.

Pokret obojenih za ekološku pravdu još je podozriviji spram (oficijelnog) **environmentalisma** od svojega bijelog pandana. Postoji više razloga zašto obojeni ne dijele romantičarske poglede matičnog pokreta. Njihovi izgledi za transcendentno jedinstvo s prirodom su ograničeni, jer su im parkovi i rekreacijska područja teško dostupna. K tomu uništavanje okoline industrijskim razvojem drže ponajmanje svojom odgovornošću. Stoga su ugroženi većom brigom tradicionalnih **environmentalista** za divlju prirodu, nego za njihovo preživljavanje u okolini iz koje najčešće i ne mogu pobjeći.⁴⁷

Borba urođeničkih Amerikanaca (*native*) za ekološku pravdu manje je poznata javnosti, mada ju oni vode praktički od dolaska bijelih kolonista. Tijekom 80-ih i oni su uključeni u bazičan ekološki pokret, koji je svoj uzlet obilježio okupljanjem starih iz plemena Gwich'in u Arctic Villageu u Aljaskoj (1988). Takva skupština plemena održava se samo kad je pleme u opasnosti, a do tada se nije sastajala više od jednog stoljeća. Povod je bio prijedlog za bušenje nafte u području Arctic National Wildlife Refuge. Pleme je odbilo posredovanje širih ekoloških udruga u njihovo ime i pojavilo se na američkoj političkoj sceni kao nova samosvjesna snaga, spremna voditi brigu o svojim prirodnim resursima i nositi se s moćnim naftnim interesima. Pod pritiskom cijelog ekološkog pokreta, koji je stao na stranu domorodaca, Kongres je odustao od donošenja bilo kakve legislacije za otvaranje arktičke divljine za naftnu i plinsku eksploataciju.

Druga struja radikalnog ekološkog pokreta razlikuje se od bazičnog pokreta za ekološku pravdu već i po svojem naglašavanju istinskog **environmentalisma**. Neki istraživači pokreta, često duhovno skloni ovom krilu, jedino njegovim predstavnicima priznaju ekološki radikalizam, kao, primjerice, Rik Scarce (Scarce, 1990:4-7).⁴⁸ Ekološke

47 Imena nekih od njihovih organizacija očito sugeriraju otklon od (tradicionalnog) **environmentalisma**, primjerice **The Southwest Organizing Project of Albuquerque**, uspješno angažirane oko problema zagađenja vode i zagađenja na radnom mjestu (Austin and Schill, 1994:4).

48 Držimo da je riječ o stanovitom semantičkom nesporazumu u raspravama o ekološkom radikalizmu. Tako Scarce ima na umu tradicionalni prezervacijski koncept **environmentalisma**, a ne socijalno ekološki. Za razliku od njega McCloskey drži da se radikalizam dubokih ekologista (*ecologists*), bioregionalista, i ostataka grupa životnog stila, svodio na želju za dalekosežnim društvenim promjenama, ali da su uvelike apolitični. Njihovi su zahtjevi radikalni, ali njihova sredstva nisu šokirala ljude. Po njemu, bazični ekološki pokret bio je manje radikalan u zahtjevima i još manje šokirajući u svojim sredstvima borbe. Napokon, neke ekološke skupine kao Earth First! služile se radikalnim sredstvima borbe, mada njihovi zahtjevi za društvenim promjenama nisu uvijek radikalni (McCloskey, 1992:78-79).

grupe koje on ima u vidu radikalne su, po njegovu sudu, kako po zahtjevima koji se tiču same ljudske egzistencije, odnosno »roditeljice Zemlje«, tako i po metodama borbe. Oni, dakle, pribjegavaju neposrednoj akciji; njihov cilj je očuvanje biološke različitosti; nisu hijerarhijski organizirane; siromašne su i imaju malo nade da će zaustaviti procese protiv kojih se bore.

Svi su istraživači suglasni da se ovaj tip radikalnih ekoloških udruga javlja kao reakcija na umjerenost, konzervativnost i kompromiserstvo etabliranih središnjih ekoloških organizacija. Njihovi osnivači često su baš bivši članovi ovih posljednjih. Među poznatije radikalno ekološke grupe svakako se ubrajaju *Earth First!*, *Sea Shepherd Conservation Society*, *American Animal Liberation Front* i *People for the Ethnical Treatment of Animals*. Posljednje dvije predvode posebnu granu pokreta, poznatu kao pokret za oslobođenje životinja.⁴⁹

Najpoznatija među radikalnim ekološkim udrugama, o kojoj je objavljeno više monografija i brojne rasprave, je *Earth First!*, koja je u javnosti obznanila svoje postojanje početkom 80-ih, nizom protestnih akcija, s humoresknom notom.⁵⁰ No, ubrzo su se upustili u ozbiljne, često nasilne akcije zaštite divljine, nazvane »ekotazom« (*ecotage*). Tako bi blokirali putove za transport trupaca, ponekad vežući sami sebe uz strojeve, ili se ukopavali u zemlju do vrata na njihovu putu, uništavali postrojenja, čupali označavajuće kolce, zabijali metalne klinove u drveća određena za sječu da bi uništili pile i dr.

Uz *Earth First!* veže se i filozofija »duboke ekologije«. Zapravo su radikalne ekološke skupine, poput ove, vjerovala da spontano, uživljavanjem u duh prirodnog svijeta, mogu doći do svoje »ideologije«, ako je ova uopće potrebna. Štoviše neki aktivisti doživjeli su »prosvjetljenja« spoznajući da su sami na neki način produhovljena inkarnacija prirodnih sila.⁵¹ Ipak, kad su se upoznali s filozofskim učenjem »duboke ekologije«,⁵² mahom su ga prihvatili kao objašnjenje vlastitoga svjetonazora. Ono, naime, namjesto antropocentričkog pogleda na svijet razvija biocentrističku ekološku perspektivu, po kojoj sve u prirodi ima svoju intrinzičku vrijednost, a sam čovjek samo je dio prirode, a ne vrijednost izvan prirode i iznad nje.⁵³ *Earth First!* nije

49 Posljednjima, pak, neki, kao Manes, niječu pripadništvo ekološkom radikalizmu, jer etička prava priznaju, doduše, životinjama, ali ne i "neživoj" prirodi (Lee, 1995:12).

50 U tome su njezini aktivisti bili inspirirani novelom Edwarda Abbeya *Monkey Wrench Gang*, objavljenoj 1975. i temeljenoj na akcijama grupe poznate kao *Eco-Raiders* iz početka 70-ih. U svojem nastojanju da barem uspori gradnju predgrada Tuscon u Arizoni, grupa se domišljato služila nekonvencionalnim, pa i ilegalnim sredstvima borbe: od paljenja oglasnih ploča do rastavljanja buldožera, prouzročivši pola milijuna dolara štete na privatnoj imovini, i postavši lokalnim herojima. Izmišljena grupa u noveli nazvana je *The Monkey Wrench Gang*, a njezine protestne i humorske metode borbe *Monkeywrenching*, koje se slobodnije može prevesti kao »majmunarije«. Aktivisti *Earth First!* proširili su kasnije tu metodu na *paper monkey-wrenching*, šaljući iz raznih krajeva zemlje raznovrsne tužbe sudovima i državnim tijelima, vezane za ekološke slučajeve (Taylor, 1995:14).

51 Tako je John Seed, australski aktivist *Earth First!* za sebe utvrdio: »Ja sam šumska kiša, nedavno se pojavivši u osvijećenom, određujućem samom sebi« (Taylor, 1995:15).

52 Izvorno termin i koncept »duboke« ili »dalekosežne ekologije« u literaturu je uveo norveški filozof Arne Naess 1973., razlikujući ga od »plitke ekologije« (*shallow*). Njezina temeljna ideja, ili »krajnja norma« je *ekocentrička identifikacija* (Devall, 1992:52-55).

53 Filozofija »duboke ekologije« izvala je velike teoretske rasprave. Mi se na tome ovdje ne možemo zadržavati, samo čitatelje upozoravamo da postoje njezine ozbiljne kritike, kao oblika civilne religije (Deudney, 1995), ili kao postmoderne »ekosofije«, koja se logički i razumski ne može braniti (Stark, 1995). S druge strane, javlja se obrana koja, za razliku od »destruktivnog postmodernizma«, u radikalnom ekologizmu vidi »rekonstruktivni postmodernizam« (Ingalsbee, 1996).

stvorila svoje ogranke po svijetu, kao **Greenpeace**, ali je razvila suradnju sa sličnim udrugama, što potvrđuje tvrdnju da je (pravi) ekološki pokret inherentno globalan.⁵⁴

Ukupno uzevši, američki ekološki pokret doživio je 80-ih pravi *boom*, unatoč ili baš zahvaljujući konzervativnom protuudaru. Uz pojavu brojnih novih udruga i grupa⁵⁵, velike nacionalne organizacije i dalje su u svoje redove uključivale veliki dio novoga članstva, i snažile svoje fondove.⁵⁶ *Environmentalism* je postao jednom od ključnih američkih vrednota, što indiciraju brojna ispitivanja javnog mnijenja.⁵⁷

NAJAVA CIVILNOG (DECENTRALIZIRANOG) EKOLOŠKOG POKRETA – OTVORENE DEVEDESETE

Sam početak 90-ih obilježen je istim odnosom snaga između ekološkog i kontraekološkog tabora ustanovljenim tijekom prethodnoga desetljeća. Proslava Dana Zemlje 1990., prva nacionalno organizirana nakon 20 godina, protekla je, međutim, bez većih sukobljavanja. Štoviše, poslovni svijet najavio je svoju vlastitu ekološku orijentaciju, reklamiranjem "zelenih proizvoda" (*green marketing*). Ekološki pokret, gledajući u cjelini nastavio je tendenciju rasta, izraženu povećanjem članstva, sredstava i naklonosti javnosti⁵⁸, ali, kako će se ubrzo pokazati, ne za dugo.

Ekološki pokret u ovom će desetljeću sve više postajati međunarodni, globalni fenomen, a briga za okoliš sve više politička stvar službene međunarodne zajednice. To je potvrđeno na Summitu Zemlje 1992. u Rio de Janeiru. Predsjednik Bush odbio je, međutim, za razliku od drugih zapadnih državnika, potpisati ključni akt Konferencije, nazvan Sporazum o Biorazličitosti (**Biodiversity Treaty**), kojim se potpisnice obvezuju na zaštitu različitih živih vrsta unutar svojih granica, osiguravajući istodobno i pomoć nerazvijenim zemljama za poticanje »održivog razvoja« (*sustainable development*). Tako je najrazvijenija zemlja svijeta i najveća sila, s gorućim ekološkim problemima, ali i najekstenzivnijim ekološkim zakonodavstvom, u kojoj se ekološki pokret najprije javio i najsnažnije razvio, izgubila svoju svjetsku vodeću poziciju u zaštiti okoline.

Ekološki pokret polagao je velika očekivanja u izbor Billa Clintona za predsjednika (1993), čiju je kampanju vrlo aktivno podupirao. Budući predsjednik obećao je bitno promijeniti dotadašnju antiekološku politiku republikanske administracije, a izborom svojih suradnika na ključna mjesta za ekološku politiku, i posebno svojega potpredsjednika,⁵⁹ najvjestio je i dosljednu provedbu aktivne proekološke politike. No, eko-

54 Globalizacija ekološkog pokreta, koja u Americi počinje još 70-ih, da bi do 90-ih postala svjetskim trendom, zaslužuje posebnu raspravu, koju zbog prostora ovdje izostavljamo.

55 Do početka 90-ih računa se da je u zemlji djelovalo oko 10,000 ekoloških organizacija i grupa.

56 Dok je, primjerice, 1965. godine 10 najvećih nacionalnih organizacija zajedno imalo manje od 500,000 članova, i manje od 10 milijuna dolara godišnji proračun, 1985. broj članova narastao je na 3.3 milijuna i proračun na 218 milijuna, da bi do 1990. članstvo skočilo na 7.2 milijuna, a proračun na 514 milijuna (Kline, 1997:113).

57 Što ne proturječi dosta raširenom negativnom stereotipu u široj američkoj publici o radikalnim *environmentalistima* kao svojevršnim teroristima, koji su proširili aktivisti antiekološkog pokreta.

Prema jednoj anketi CBS News i New York Timesa, 1990. godine 74 posto ispitanika podupiralo je stav da okolinu treba zaštititi neovisno o troškovima, što je bio rast od 30 posto u odnosu na 1981.

58 Times Mirror anketa u ljeto 1994. našla je da se 79 posto ispitanika smatralo *environmentalistima*, od čega 25 posto aktivnim, a 56 posto simpatizerima. Gotovo isto toliko (74%) imalo je izrazito ili umjereno pozitivno mišljenje o ekološkim grupama (Baker, 1995:1).

59 Al Gore je iskreni *environmentalist* i autor *best-sellera* iz 1992. *Earth in the Balance*, gdje se otvoreno založio za čvršće ekološke zakone (Kline, 1997:121).

loška orijentacija novoga predsjednika od početka se našla u proturječju, s jedne strane s njegovim vlastitim političkim prioritetom – oporavkom gospodarstva i porastom zaposlenosti, i s druge strane s republikanskom većinom u oba doma parlamenta. Osim toga, čini se, da Clinton sam nije sklon rješavanju ekoloških problema daljim ekstenziviranjem federalnog ekološkog zakonodavstva⁶⁰, i da je prijemčljiv na tvrdnje *businessa* o štetama koje trpi poduzetništvo zbog postojeće složene zaštitne regulacije⁶¹. Stoga novi predsjednik, neočekivano za središnje etablirane environmentaliste, promovira politiku posredne zaštite okoline, putem tržišnih mehanizama. Poreznim olakšicama za štednju energije, odnosno dodatnim porezima na zagađivačku proizvodnju, nastoji potaknuti industriju na vlastito »pozelenjivanje« svojih proizvoda.

Ekološki, osobito središnji, tabor doživio je Clintonovu ekološku politiku kao izdaju, zamjerajući što su svi predloženi ekološki zakoni (o rudarstvu, ispaši, pesticidima, zaštiti prastarih šuma, ugoženih vrsta, ribarstvu), u kongresnim odborima »iscijedeni«, bez djelotvornog protesta Bijele Kuće (Dowie, 1995:2). Kongres (103.) donio je samo jedan važniji ekološki zakon, namijenjen zaštiti velikog područja divljine u Kaliforniji – **California Desert Protection Act**.

Vrhunac pokreta obojenih za ekološku pravdu, koji je najavio međusobno povezivanje i kordinaciju djelovanja različitih obojenih zajednica u Americi, zbio se u listopadu 1991. u Washingtonu, na čuvenom okupljanju pod nazivom **The First National People of Color Environmental Leadership Summit**. Bilo je nazočno više od 600 vođa, koji su prvi put na nacionalnoj razini povezali afričko–američku zajednicu s urođeničkom indijanskom, a njih zajedno s latino–američkim socijalnim mrežama i azijsko–američkim proizvođačima *chipova* (Schwab, 1994:XXII). Na žestoku kritiku zbog zanemarivanja egzistencijalnih ekoloških problema obojenih, pa i optužbe za rasizam u svojoj kadrovskoj politici, velike središnje organizacije napokon su reagirale formiranjem Environmental Consortium for Minority Outreach, tijela koje ima poticati sudjelovanje manjinskih zajednica u tim organizacijama.

Sredinom 90–ih znakovi zastoja, pa i krize u američkom ekološkom pokretu postajali su sve očitiji. Članstvo u vodećim nacionalnim organizacijama počelo se smanjivati, nakon dugog plimnog vala.⁶² U jednom članku objavljenom u **Wall Street Journalu** (1995) mogao se pročitati ironično–zloguki komentar: »Nakon godina borbe na spašavanju kitova i pjegastih sova (*spotted owls*), nacionalne velike ekološke grupe našle su se u agoniji zbog jedne druge nestajuće vrste – njihovih pristaša« (Baker, 1995:1). Vođe su za svoje poteškoće brzo optužile recesiju, ali uzroci su, po svemu sudeći dublji i raznovrsniji.

Neki nalaze da nije riječ o krizi pokreta, nego njegova modela. Nakon dva desetljeća vjerojatno opravdane centralizacije u ekološkoj politici sve su snažniji glasovi decentralizacije, kažu oni. Postaje jasno da, pod stanovitim uvjetima, lokalno vođenje ekološke politike može donijeti novu racionalnost u odlučivanje o ekološkim proble-

60 Procijenjeno je da su samo federalni sudovi do 1989. donijeli nekih 3,000 odluka o ekološkim predmetima, odnosno slučajevima. Iste godine u zemlji je bilo oko 20,000 ekoloških pravnika, što je bilo više nego na području radnog zakonodavstva (Kline, 1997:118).

61 Žalbama su se pridružili i gradonačelnici, iznoseći podatak da je primjena odgovarajućih ekoloških propisa 1993. stajala 1050 američkih gradova s više od 30,000 stanovnika ukupno 6.4 milijardi dolara, odnosno gotovo 12 posto svih lokalnih taksi (Kline, 1997:125).

62 Najveća među njima Greenpeace morala je smanjiti svoje osoblje za 40 posto u odnosu na 1991., koliko i Sierra Club. Ni jedna od njih u to vrijeme ne otvara nova radna mjesta (Dowie, 1995:1)

mima, i uključiti više zainteresiranih sudionika. Novi model, čiji su istaknuti zastupnici Marc Landy, Debra Knopmann i John DeWitt, nazvan je demokratskim ili civilnim environmentalismom. Njegovo je temeljno polazište da je pitanje legitimacije u ekopolitici riješeno. Mi smo sada svi »zeleni«, ističu oni, uključujući i korporacije, barem načelno. Do sada su na djelu bile dvije konkurentske paradigme vođenja ekološke politike: legalna, regulatorna i ekonomska. Prvu su zastupale nacionalne ekološke organizacije, i ona je postavila normativne standarde za »čistu« okolinu, bez obzira na troškove. Druga, uzima okolinu kao i svako drugo dobro, a stvar je politike odrediti koliko su porezni obveznici spremni pojedino dobro platiti. Ono što im je zajedničko je njihov eminentno nedemokratski karakter, dočim civilni ekologizam smjera vraćanju demokracije natrag u središte odlučivanja o okolini (Teles, 1997). Zastupnici modela svjesni su mnogih opasnosti i ograničenja decentralizacije, ali smo im skloni vjerovati da je to nova perspektiva ekološkog pokreta koju valja iskušati.

LITERATURA:

- Austin, R., M. Schill (1994). Black, brown, red, and poisoned. **The Humanist**, 54(4).
- Baker, B. (1995). Beyond Earth Day. **Environmental Action Magazine**, 27(1).
- Bullard, R., Wright, B. (1992). The Quest for Environmental Equity: Mobilizing the African-American Community for Social Change. U: **American Environmentalism**, str. 39–50.
- Carson, R. (1962). **Silent Spring**. New York: Houghton Mifflin Company.
- Crosby, A. (1986). **Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900–1900**. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Deudney, D. In Search of Gaian Politics: Earth Religion's Challenge to Modern Western Civilization. U: **Ecological Resistance Movements**, str. 282–99.
- Devall, B. Deep Ecology and Radical Environmentalism. U: **American Environmentalism**, str. 51–62.
- Dowie, M. (1995). The Fourth Wave. **Mother Jones**, 20(2).
- Dunlap, R., Mertig, A. (eds.). (1992). **American Environmentalism, the U.S. Environmental Movement, 1970–1990**. Philadelphia: Taylor&Francis.
- Dunlap, R., Mertig, A. The Evolution of the U.S. Environmental Movement from 1970 to 1990: An Overview. U: **American Environmentalism**, str. 1–10.
- Edwards, B. (1995). With Liberty and Environmental Justice for All: the Emergence and Challenge of Grassroots Environmentalism in the U.S. U: Taylor, B. (ed.), **Ecological Resistance Movements, the Global Emergence of Radical and Popular Environmentalism** (str. 35–55). Lbany: State University of New York Press.
- Freudenberg, N., Steinsapir, C. Not in Our Backyards: The Grassroots Environmental Movement. U: **American Environmentalism**, str. 27–38.
- Gottlieb, R. (1993). **Forcing the Spring: The Transformation of the American Environmental Movement**. Washington, D.C.: Island Press.
- Ingalsbee, T. (1996). Earth First! Activism: ecological postmodern praxis in radical environmentalist identities. **Sociological Perspectives**, 39(2).

- Kline, B. (1997). **First Along the River, A Brief History of the U.S. Environmental Movement**. San Francisco: Acada Books.
- Lee, G. An Environmental History of America. **Washington Post National Weekly Edition**, Dec. 12-18.
- Lee, M. (1995). **Earth First! Environmental Apocalypse**. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- McCloskey, M. Twenty Years of Change in the Environmental Movement: An Insider's View. U: **American Environmentalism**, str. 77-87.
- McKibben, B. (1989). **The End of Nature**. New York: Random House.
- Mitchell, R. (1989). From conservation to environmental movement: The development of the modern environmental lobbies. U: Lacey, M. (ed.). **Government and environmental politics: L Essays on historical development since World War Two** (str. 81-113). Washington, DC: Wilson Center Press.
- Mitchell, R., Mertig, A., Dunlap, R. Twenty Years of Environmental Mobilization: Trends Among National Environmental Organizations. U: **American Environmentalism**, str. 1-10.
- Mohai, P., Bryant, B. (1992). Environmental Racism: Reviewing the Evidence. U: Bryant, B., Mohai, P. (ed.). **Race and the Incidence of Environmental Hazards: A Time for Discourse** (str. 163-76). Boulder, CO: Westview Press.
- Nash, R. F. (1990). **American Environmentalism**, 3rd ed. New York: McGraw-Hill.
- Nash, R. (1968). **The American Environment: Readings in the History of Conservattion**. London: Addison-Wesley Publishing Comp.
- Ponting, C. (1991). **A Green History of the World**. London: Penguin Books.
- Scarce, R. (1990). **Ecowarriors, Understanding the Radical Environmental Movement**. Chicago: The Noble Press.
- Sanoff, A. (1992). The Greening of America's Past. **U.S. News and World Report**, Oct. 19.
- Smith, Z. (1995). **The Environmental Policy Paradox**. 2nd ed., Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- *** (1978). **Standing Bear Land of the Spotted Eagle**. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Stark, J. (1995). Postmodern Environmentalism: A Critique of Deep Ecology. U: **Ecological Resitance Movements**, str. 259-81.
- Switzer, J. V. (1997). **Green Backlash, The History and Politics of Environmental Opposition in the U.S.** Boulder-London: Lynne Rienner Publisher, Inc.
- Taylor, B. (1995). Earth First! and Global Narratives of Popular Ecological Resistance. U: **Ecological Resistance Movements**, str. 1-10.
- Teles, S. (1997). Think local, act local. **New Statesman**, 22. 08., 126(4348).
- Turner, F. J. (1963). **The Significance of the Frontier in American History**, (ed. Simonson, H. P.). New York: Frederic Unger Publications Co.
- Worster, D. (1977). **Nature's Economy: The Roots of Ecology**. San Francisco: Sierra Club Books.

THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF AMERICAN ENVIRONMENTAL MOVEMENT

Milan Mesić

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

This paper represents an attempt to give a synthesis account and analysis of the establishment and development of American environmental movement. However, before the treatise on the modern environmental movement, we have to learn, on the one side, about the spiritual heritage of European settlers in connection with nature, and on the other side, about early ideas on the necessity of wilderness conservation and protection. From these ideas, at the end of the previous century, the conservation movement will arise and, after several decades of a pioneer activity in the field of nature conservation, become one of social components of new environmental movement. Its other constituent component was an increased social activism in the late 60ies, and the final one, but not less important — the aroused environmental awareness. During 70ies, named as The Green Decade, the movement will definitely consolidate in the public and political scene of the country. The conservative revolution of 80ies, and the institutionalization and conservatism of large central national environmental organizations, will cause the outbreak of a new radical wave of grass–root environmental associations and groups. According to their problems (the struggle against the pollution in the immediate living and occupational environment) and according to the type of activity (immediate action), they will be different from central and established organizations. The last will further on be occupied with traditional topics of wilderness conservation and with general environmental problems, that they will strive to solve by institutional means, in the first place by lobbying in the congress and government bodies. The article finishes with the presentation of the stagnation of environmental movement in 90ies, and with the acceptance of the challenge of the new model of civil environmentalism, that appeared recently as a new concept in environmental movement.

Key words: *American environmental movement, civil environmentalism, conservationism, conservation movement, Deep Ecology, Environmental Justice Movement, environmental movement, grass–root movement, preservationism, radical environmental movement, social movement*

ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG DER UMWELTBEWEGUNG IN DEN USA

Milan Mesić

Philosophische Fakultät, Zagreb

Zusammenfassung

In dieser Arbeit wird der Versuch unternommen, die Entstehung und Entwicklung der Umweltbewegung in den USA syntetisch darzustellen und zu analysieren. Bevor wir uns aber mit der modernen Umweltbewegung in den USA auseinandersetzen, stellen wir das geistige Erbe der europäischen Einwanderer im Hinblick auf die Natur dar, sowie die frühen Ideen über das Bedürfnis, die Wildnis zu schützen. Aus diesen Ideen entwickelte sich im ausgehenden 19. Jahrhundert die sog. Konservationsbewegung, die nach mehreren Jahrzehnten der Pionierarbeit am Naturschutz zu einer der sozialen Komponenten der Umweltbewegung wurde. Eine andere Konstituente der Umweltbewegung war der aufgeschwollene soziale Aktivismus in den späten 60er Jahren, und ihre letzte, aber nicht weniger bedeutsame Komponente, war das erweckte Umweltbewußtsein. In den als "grünes Jahrzehnt" bezeichneten 70er Jahren etablierte sich die Umweltbewegung auf der politischen Szene in den USA. Die konservative Revolution der 80er Jahre sowie die Institutionalisierung und der Konservativismus der zentralen nationalen Umweltorganisationen führten zur Entstehung einer Reihe von basischen Umweltverbänden und -Gruppen. Die neuentstandenen Gruppen unterscheiden sich von den zentralen, schon etablierten Organisationen sowohl im Hinblick auf inhaltliche Schwerpunkte (Kampf gegen Umweltverschmutzung in der unmittelbaren Lebens- und Arbeitsumwelt) wie auch hinsichtlich ihrer Vorgehensweise (unmittelbare Aktion). Die zentralen Umweltorganisationen beschäftigen sich weiterhin mit den tradierten Themen wie dem Wildnisschutz und allgemeinen Umweltproblemen, die sie durch institutionelle Mittel, vor allem durch den Lobbyismus in den Kongreß- und Regierungsgremien zu lösen versuchen. Im abschließenden Teil dieser Arbeit werden das Stagnieren der Umweltbewegung in der 90er Jahren und ein neues Konzept in der Umweltbewegung, der zivile Environmentalismus, dargestellt.

Grundausrücke: soziale Bewegung, Umweltbewegung, Umweltbewegung in den USA, radikale Umweltbewegung, Bewegung für Umweltgerechtigkeit, "Basis"-Umweltbewegung, "Tiefenökologie", Konservatismus, konservationistische Bewegung, Preservationismus, ziviler Environmentalismus